

ISSN 2707-9147

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ:

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць

Засновник і видавець:
Класичний приватний університет

Виходить 4 рази на рік
Засновано у 1998 році

ВИПУСК 87

Видавничий дім
«Гельветика»
2020

УДК 316.42(043)
С54

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 15340-3912P від 22 червня 2009 р.

З 2010 р. усі електронні версії видання передаються на зберігання
до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України
і представлені на порталі в інформаційному ресурсі «Наукова періодика України».

Збірник включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus

Редакційна колегія: **Гордіснюк Наталія Миколаївна**, доктор соціологічних наук, доцент (Запоріжжя); **Зоська Яна Володимирівна**, доктор соціологічних наук, професор (Запоріжжя); **Клименко Олена Юріївна**, доктор соціологічних наук, доцент (Київ); **Михайлич Олександр Володимирович**, кандидат соціологічних наук (Київ); **Сердюк Олексій Олександрович**, кандидат соціологічних наук, доцент (Харків); **Сорокіна Людмила Миколаївна**, кандидат соціологічних наук, доцент (Кам'янське); **Хомерікі Олена Андріївна**, доктор соціологічних наук, професор (Київ).

Іноземні члени редколегії: **Dlugosz Piotr**, доктор соціологічних наук, професор (Краков, Польща); **Greblikaite Jolita**, доктор соціологічних наук, доцент (Каунас, Литва); **Pileliene Lina**, кандидат соціологічних наук, професор (Каунас, Литва); **Tamulienė Vilma**, кандидат соціологічних наук, доцент (Вільнюс, Литва).

Головний редактор: **Позднякова-Кирбят'єва Елліна Геннадіївна**, доктор соціологічних наук, професор.

Ухвалено до друку вченою радою
Класичного приватного університету
протокол № 3 від 4 листопада 2020 р.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020 р. (додаток 4) збірник включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» у галузі соціальних наук (054 – Соціологія).

- Збірник наукових праць виходить 4 рази на рік.
- Робочі мови збірника: українська, російська, англійська.
- Редакція матеріали не повертає. Статті до друку підписують за рекомендацією вченої ради Класичного приватного університету.
- Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори матеріалів.
- При використанні матеріалів збірника посилання на «Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики» обов'язкове.
- Кожна стаття, направлена до збірника, повинна мати такі структурні елементи: індекс УДК (у верхньому лівому кутку сторінки); тематичний розділ журналу; прізвище, ім'я та по-батькові автора (-ів) (не більше 3-х авторів), науковий ступінь, вчене звання, посада та місце роботи навчання) та назва статті; текст статті; список літератури; анотації та ключові слова двома мовами (мовою статті та англійською мовою). Список використаних джерел подається наприкінці статті в порядку згадування джерел та оформлюється з урахуванням розробленого в 2015 році Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Обсяг анотації – 1800 знаків без пробілів (250-300 слів), кількість ключових слів – мінімум 5 слів. Обсяг статті – не менше 8 сторінок, включаючи ілюстрації, таблиці, графіки, список літератури.
- Реквізити для оплати публікації будуть надіслані авторові на електронну пошту після схвалення рукопису редколегією.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІОЛОГІЇ

Е. А. Гугнін

КОНСЕНСУАЛЬНІ ТА КОНФЛІКТНІ СТРАТЕГІЇ ОБМЕЖЕННЯ
СУВЕРЕНІТЕТУ ЧЕРЕЗ ЗОВНІШНІЙ ВПЛИВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДАХ КОНФЛІКТІВ КОСОВО
ТА НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ УКРАЇНИ). ЧАСТИНА 1.....8

Л. В. Калашнікова, І. С. Афтенюк

«СПОГАДИ ПРО МАЙБУТНЄ»: ВИТОКИ СОЦІАЛЬНОЇ
ПРОГНОСТИКИ У ТВОРЧОСТІ Р. БРЕДБЕРІ.....19

С. Л. Катаев, О. Ф. Стадник

СОЦИАЛЬНОСТЬ ТЕЛА: АСПЕКТЫ ВОПЛОЩЕНИЯ.....28

Ю. В. Романенко

КУЛЬТУРОПАТИИ И СОЦИОПАТИИ В УКРАИНЕ:
РАЗВИТИЕ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ СОЦИОЛОГИИ ДЕВИАЦИЙ
В РАМКАХ КУЛЬТУРНОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ
СИСТЕМОЛОГИИ (ЧАСТЬ 2).....37

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ГАЛУЗЕВИХ СОЦІОЛОГІЙ

Я. В. Зоська, М. В. Туленков

ДУХОВНІСТЬ І РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК КОНЦЕПТИ КОНФЕСІЙНИХ
ПРАКТИК У СУЧАСНОМУ СОЦІОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ.....51

Л. М. Хижняк

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНСАЛТИНГ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ:
СОЦІАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....60

О. В. Хижняк, К. В. Хижняк

ФАКТОРИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО
ПАРТНЕРСТВА В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ68

І. А. Чудовська

ЧИ МОЖНА ЗМІНИТИ ОСВІТНІ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ?.....77

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

<i>Ю. В. Візниця, І. В. Грабовець, Л. В. Калашнікова</i> ДОВІРА ДО ПОЛІЦІЇ ЯК КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ДОСВІД ЕМПІРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	89
<i>О. О. Комарова, Л. Є. Братченко, В. І. Баюра</i> ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ СПЕЦКУРСУ.....	98
<i>В. В. Кузьмін, А. В. Закревська, Д. О. Махніборода</i> СОЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-СИРИТ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	108
<i>А. С. Лобанова, А. Кузіор, В. В. Каритка</i> ПАТЕРНИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В ПРОМИСЛОВИХ МІСТАХ ТА ЇХ РЕКОНФІГУРАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА (НА ПРИКЛАДІ КРИВОГО РОГУ).....	118
<i>М. В. Хилевич</i> ТРУДОВА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ІНДИКАТОР СУСПІЛЬСТВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	130

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<i>Л. С. Черноус, О. А. Тарасова, О. Й. Лакомова</i> ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ В УКРАЇНІ.....	138
---	-----

УДК 378.06-058.862

В. В. КУЗЬМІН

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та психології,
Національний університет «Запорізька політехніка»

А. В. ЗАКРЕВСЬКА

студентка III курсу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

Д. О. МАХНИБОРОДА

студентка III курсу,
Національний університет «Запорізька політехніка»

СОЦІАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-СИРІТ ДО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті аргументовано створення механізму соціальної взаємодії агентів соціалізації зі студентами-сиротами, спрямованого на підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Елементами такого механізму є форми взаємодії як зі стандартними агентами (соціальними працівниками, центрами соціальних служб), так і з соціальними організаціями нового типу: громадськими об'єднаннями, органами студентського самоврядування тощо. Деталізовано необхідні і достатні умови здійснення успішнішої соціалізації студентів-сиріт у межах ЗВО, до перших зараховано одержання якісних знань, до других – залучення студентів-сиріт до організованого молодіжного руху, розвиток навичок спільного проживання в гуртожитку, активної громадської та трудової діяльності (у тому числі під час практик, стажувань).

Проаналізовано соціальний механізм адаптації до навчання у ЗВО; встановлено, що зусилля з підтримки студентів-сиріт спрямовані переважно на фінансове забезпечення цих студентів, які йдуть до вищої школи не стільки за фаховою освітою чи дипломом, скільки за забезпеченням гідного життя на найближчі роки. Більшість респондентів розглядає вступ до ВНЗ як повне вирішення цілого комплексу проблем. Рекомендація приймальних комісій до зарахування на бюджетне навчання до закладів державної форми власності дає право на отримання матеріальної підтримки від держави в передбачених розмірах.

Як засоби соціотехнології підвищення ефективності засобів соціалізації сиріт запропоновано, зокрема, програми реінтеграції дітей з інтернатних закладів у сімейні форми виховання, забезпечення практичної допомоги в отриманні чинного законодавства в суміжних сферах (житло, працевлаштування, освіта, захист від насильства тощо).

Ключові слова: соціальний механізм, адаптація, студент-сирота, навчання, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Гуманістичні засади сучасної соціальної політики в Україні реалізуються в багатьох заходах, спрямованих на реабілітацію та адаптацію тієї частини населення, що потребує соціального супроводу. Останніми роками відбувається оновлення підходів до здобуття вищої освіти особами з різних специфічних соціальних груп, зокрема сиріт. Держава сприяє цим студентам у соціальному становленні, гармонійному розвитку, забезпечуючи їм доступ до вищої освіти як засобу успішної адаптації до дорослого життя.

Досліджуючи соціальні наслідки сирітства в Україні, потрібно, насамперед, зазначити, що наявність сиріт у суспільстві збільшує кількість соціальних проблем. Зупинити поширення таких наслідків можна шляхом побудови та використання соціальних технологій і моделей соціального супроводу в контексті інклюзивного навчання в закладах освіти, зокрема у ЗВО. Специфічна роль ЗВО полягає в тому, що в них відбувається остаточне засвоєння соціальних норм, які забезпечують процес соціальної інтеграції особистості, що включає визначення рівня соціальної девіантності студентів-сиріт як носіїв соціальної ексклюзії, параметрів соціального середовища, зокрема, провідних соціальних норм середовища, виявлення рівня активності студентів-сиріт у засвоєнні соціальних норм, розробку індивідуальних заходів, що сприяють засвоєнню соціальних норм у навчанні, спілкуванні, позитивному ставленні до себе, до планів на майбутнє тощо. У процесі соціально-виховної взаємодії у ЗВО відбувається включення сиріт у ці види діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин. Відповідно, моделі соціалізації сиріт у межах освітнього закладу мають передбачати здобуття ними не просто середньої чи вищої освіти як такої, а інклюзивної освіти як важливого етапу їх соціалізації й інтеграції в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студенти пільгових категорій були об'єктом дослідження порівняно невеликої кількості соціологів, при цьому основну увагу зосереджено на окремих аспектах соціалізації та соціальної адаптації студентів і дорослих осіб із вадами фізичного розвитку: соціологічна концептуалізація інклюзивної освіти (О. Дікова-Фаворська), соціологічні аспекти життєвих стратегій (Г. Бузова), вища освіта як чинник підвищення соціального статусу (О. Фудорова), соціально-психологічна адаптація інвалідів із вадами зору (Т. Гребенюк), соціальна адаптація осіб із розумовою відсталістю (А. Воробець), соціалізація підлітків та молоді з особливими потребами (Н. Гордієнко), розробка моделей адаптації різних груп потерпілих (Н. Ходорівська) тощо.

Найбільш ґрунтовно досліджувала проблеми сиріт як соціальної групи О. Коваленко, однак у своїй праці автор здебільшого аналізувала чинники, що зумовлюють природу й масштаби поширення соціального сирітства та життєдіяльність сиріт, які навчаються в різних інтернатних закладах.

Безпосередній соціальний механізм адаптації студентів-сиріт до навчання у закладах вищої освіти є малодослідженим у галузі соціології, а отже, залишає нам місце для наукової рефлексії.

Молодь, позбавлена батьківської опіки, є специфічною соціальною категорією, яка має власні життєві стратегії. Ці стратегії суттєво відрізняються від життєвих стратегій молоді, що мала батьківську опіку, бо мали місце вплив батьківські стереотипи. У рамках нашого дослідження нами проаналізовані чинна українська нормативно-правова база, яка допомагає в реалізації життєвих стратегій молоді, позбавленої батьківської опіки, та прогресивні теорії соціалізації, які б могли покращити реалізацію життєвих стратегій молоді, позбавленої батьківської опіки. Проаналізувавши динаміку власного емпіричного дослідження (констатувального експерименту), ми пропонуємо рекомендації, які можуть бути перспективами подальших розробок та полягають у створенні та проведенні соціально-психологічних технологій, тренінгів, програм інклюзивного навчання, практичних занять та лекцій, які б могли полегшити реалізацію життєвих стратегій молоді, позбавленої батьківської опіки [1, с. 95–100; 2, с. 113–118].

Загалом можна зазначити, що результати повторного емпіричного дослідження (соціально-психологічного констатувального експерименту з 2012 по 2019 роки, безпосередні інтерв'ю були проведені упродовж 2016–2019 років (n=38) з особами, які мають сирітське минуле та закінчили навчання у ЗВО м. Запоріжжя упродовж 2001–2019 років) свідчать про загальне підвищення рівня адаптованості та соціалізованості випускників ВНЗ до умов сучасного українського суспільства за багатьма параметрами, з іншого боку, донині існують і певні проблеми адаптації осіб із сирітським дитинством до сучасних суспільних реалій, над якими треба наполегливо працювати міждисциплінарним командам фахівців. Поряд із загальним позитивом все ж необхідно зазначити існування таких проблем: освітні, що зумовлені низьким освітнім рівнем ще із часів навчання в загальноосвітніх закладах; житлово-побутові, зумовлені відсутністю власного житла або відсутністю перспектив отримати житло від держави, перебуваючи на спеціальному обліку; сімейно-побутові, що пов'язані із взаєминами з біологічними батьками (яких позбавлено батьківських прав) чи іншими близькими родичами; соціально-психологічні, що ґрунтуються на складності входження в нове соціальне середовище, з огляду на особистісні риси характеру кожного представника соціальної групи сиріт; соціально-економічні, які зумовлені відсутністю в осіб із сирітським минулим умінь самостійно заробляти гроші, навичок витратити та заощаджувати кошти, практичних навичок складання резюме, готовності до проходження співбесіди із роботодавцем; стан здоров'я, адже більшість осіб із сирітським минулим потребує реабілітації в стаціонарних умовах; культурно-дозвілєві, що спрямовані на організацію власного дозвілля та культурного відпочинку тощо [1, с. 95–100; 3; 4].

Мета статті. Мета дослідження – на основі соціального діагностування сиріт в умовах ЗВО виявити особливості соціалізаційних процесів, проаналізувати соціальний механізм адаптації студентів-сиріт до навчання у закладах вищої освіти, надати рекомендації щодо підвищення ефективності засобів соціалізації сиріт.

Виклад основного матеріалу. У наш час не приділяється увага такому важливому напрямку роботи посадових осіб, як профорієнтація. За часів існування СРСР профорієнтаційна складова частина була забезпечена державною опікою та великим колом осіб, які відповідали за зміст соціального замовлення (включаючи систему середньої, професійно-технічної, вищої освіти). Нині зусилля з підтримки спрямовані переважно на фінансування представників цієї соціальної групи. Помилка у виборі професії, професійна невдача сприймаються більшістю як життєва катастрофа. У результаті виникає комплекс «особистості, яка не відбулася» [5, с. 20].

Молодь іде до вищої школи не стільки за дипломом, скільки за забезпеченням пристойного життя на найближчі роки. Розуміння того, що після закінчення середнього закладу треба йти на сучасний ринок праці, мало кого нині влаштовує. У сучасних умовах отримання першого робочого місця є нездійсненною мрією навіть конкурентоспроможної молоді із сімейного оточення. Економічна криза останніх років призводить до того, що навчання в ліцеях, коледжах мало кого із сиріт виводить на перспективні позиції чи сприяє отриманню достатньої заробітної плати й гідних умов праці одночасно. Підтвердженням може бути така думка, що для більшості вихованців шкіл-інтернатів намір продовжити навчання означає, перш за все, відстрочку початку самостійного життя [6, с. 83].

Вступ до ЗВО здається більшості абітурієнтів повним вирішенням цілого комплексу проблем. Рекомендація приймальних комісій до зарахування на бюджетне навчання до закладів державної форми власності дає право на отримання матеріальної підтримки від держави в передбачених розмірах. У більшості ЗВО України ці кошти виплачуються готівковим перерахуванням на банківські рахунки сиріт. Додатково, у разі необхідності, сироти на період навчання безплатно забезпечуються житлом.

Факт отримання значних коштів більшістю студентів-сиріт значно деформує їхній мотиваційний механізм до здобуття якісної вищої освіти. Практика попередніх років життя сиріт здебільшого була такою, що всі державні кошти отримувались через опікунів (підклувальників), інтернатні заклади тощо. Більшість студентів (як стало відомо з авторського анкетування сиріт ЗВО України) не вміє якісно розподіляти власні кошти. Найцікавіше те, що майже 50% сиріт не знають ні кінцевих сум, які вони отримують від держави, ні різновидів цих виплат. Студенти впевнені, що отримують звичайну стипендію.

Зі вступом до ЗВО держава створила підґрунтя для соціального та особистого розвитку студентів: заняття супроводжуються

академічним викладом матеріалів, демонстраціями за допомогою сучасних засобів навчання. На думку А. Шиміна, відмінністю навчання у ЗВО є дослідницька спрямованість навчального процесу. Період навчання у ЗВО – це період найбільш інтенсивного розвитку інтелектуальних та моральних сил і можливостей людини [5, с. 47].

Після вступу сиріт до ЗВО більшість із них заважає контакту опікунів (піклувальників) зі співробітниками та представниками професорсько-викладацького складу. У науці це пояснюється явищем «криза 17 років». Інформаційна ізоляція опікунів (піклувальників), створена підопічними, спрацьовує проти них самих. Нібито дорослі, але ще незрілі «особистості» починають спочатку самостійно «викручуватись» із проблемних ситуацій, а коли стає запізно, припиняють відвідувати заняття або, якщо і відвідують, вже не приділяють необхідної уваги складанню заборгованостей. У разі пізнього звернення до опікунів (піклувальників) по допомогу останні вже не здатні нічим зарадити. Особливо важливо зазначити, що на практиці опікунами (піклувальниками) здебільшого є рідна бабуся, дідусь, вік яких уже досяг пенсійного, і приділяти належну увагу важковиховуванім підопічним вони вже не можуть.

Така поширена соціальна ситуація має приголомшливі наслідки. Під час аналізу офіційних документів створюється ілюзія, що всі важливі моменти врегульовано, але на практиці, як бачимо, все інакше. Без вжиття спеціальних заходів (наприклад, соціального супроводу сиріт) вже не обійтись.

Ситуація загострюється тим, що, як свідчать результати анкетування сиріт, у виховному середовищі навчальних закладів майже зник інститут кураторства, більшість сиріт відповідає, що «не знають, хто це», відповідно, механізм адаптації сиріт до студентського середовища ускладнюється в рази.

Практично доведено ефективність початку роботи із сиротами ще до моменту вступу до ЗВО. За консультаціями до студентського самоврядування, соціального працівника звертається частина сиріт, яка зацікавлена в «правильному виборі спеціальності». Саме отримання диплома про вищу освіту з омріяної спеціальності може стати надійним фундаментом фахового зростання особистості, максимальною мірою сприяти становленню сиріт.

Одразу ж після отримання рекомендації до зарахування сиріт до ЗВО соціальний працівник або представник студентського самоврядування має розпочати соціальну взаємодію із сиротами-першокурсниками, що включає встановлення контакту з ними, збір документів про пільги, анкетування щодо основних параметрів «колишнього» життя (первинне діагностування), надання консультацій про особливості розташування різних підрозділів ЗВО та державних установ, виявлення особистих труднощів, розробку плану соціального супроводу з кожним представником цієї специфічної соціальної групи.

Таким чином, залучений до організованого виховного середовища студент-сирота вже починає адаптуватись до навчального закладу, отримує фахові консультації з різних питань на початку безпосереднього навчання у ЗВО.

Детальне вивчення особистих даних студентів свідчить про те, що сироти, які мали більший позитивний досвід сімейного життя, демонструють вищий рівень адаптованості та законослухняності. В іншій частини студентства із цієї соціальної групи рівень соціальної адаптації в суспільстві нижчий, що виявляється в таких сферах, як працевлаштування та сім'я. Це пояснюється тим, що в деякого з них некоректно сформована модель сім'ї, викривлений механізм товариських та інтимних взаємин, неповною мірою сформована трудова мотивація.

Аналізуючи розвиток навчальної, трудової діяльності сиріт, можна також зазначити недостатню здатність до планування, невміння передбачити проміжні результати тощо. Іноді, якщо особі пропонується виконати доручення, вона не в змозі його завершити без сторонньої допомоги. Зацікавленість до навчання не виявляється в більшості з них, воно сприймається як нав'язане ззовні. Іноді оцінки за навчання не стимулюють більшість сиріт до отримання нових знань та навичок.

Під час навчання бажано проводити роботу зі студентами за основними напрямками соціальної взаємодії, особливо такими, як виховна, корекційна, оздоровча (згідно з розробленою моделлю).

Для своєчасної адаптації сиріт необхідна реалізація таких елементів моделі: бесіда з пропагуванням здорового способу життя; різноманітні правові зустрічі; ознайомлення сиріт з особливостями суспільного життя, адміністративним районуванням міста, розміщенням бібліотек, центральних магазинів, лікувальних установ; діагностування проблем, індивідуальних характеристик; виявлення факторів, які можуть вплинути на процес професійної підготовки студента-сироти.

Також треба приділяти увагу усуненню супутніх труднощів: ознайомлення з особливостями навчального процесу, зазначення відмінностей ЗВО від інтернатних та професійно-технічних навчальних закладів, загальноосвітніх шкіл; запобігання конфліктам з учасниками навчального й побутового життя; розробка графіка індивідуальної та колективної виховної роботи; контроль за станом здоров'я; регулярне проведення профконсультаційної роботи; сприяння в постановці на квартирний облік для отримання упорядкованого житла (в разі потреби); інформування про можливе підвищення особистісного статусу у зв'язку із залученням до громадської, спортивної, науково-дослідної роботи, діяльності з проведення факультетських, університетських, загальноміських заходів; сприяння в здобутті додаткової вищої освіти; організація вітальних заходів до Дня захисника Вітчизни, 8 Березня, Дня св. Миколая, Нового року.

Необхідно враховувати, що для багатьох вихованців навчання у ЗВО – це остання система організованого соціального впливу.

Соціальна значущість навчально-виховного процесу у ЗВО посилюється самим змістом соціального замовлення. Готуючи молодого фахівця для включення в самостійну діяльність, посадовці мають прагнути досягнення випускником високого рівня сформованості та зрілості особистості, що надалі допоможе їм адаптуватися в оточенні й закріпитись на першому робочому місці.

Держава гарантує студентам-сиротам права практично в усіх життєво важливих сферах, надає додаткові пільги, постійно підвищує стандарти. Однак в разі неуспішної соціалізації складається парадоксальна ситуація: на організацію соціального захисту сиріт витрачаються значні кошти, до соціальної роботи за статутами залучено велику кількість фахівців, а ефективність усіх зусиль виявляється вкрай низька. Особи із числа сиріт залишаються незахищеними, як і раніше, не можуть повноцінно адаптуватись у суспільстві. Повноцінне кураторство відійшло в минуле, а інші посадовці не приділяють гідної уваги соціальному становленню цих студентів, при цьому представники специфічної соціальної групи сиріт отримують лише готівку на існування, схожу на «відкуп» держави від відповідальності за їх підготовку до самостійного життя.

Перед ЗВО стоять завдання не лише допомогти студенту-сироті адаптуватись у новій для нього ситуації, а й організувати життя своїх вихованців так, щоб вони відчували себе соціально захищеними, психологічно готовими до самостійного життя. Аналіз практичної діяльності свідчить, що це важка справа. Корекція особи будь-якого віку є нелегким процесом, а якщо врахувати, що ця особа до того ж має негативний соціальний досвід, сприйняття недостатці любові та турботи, має наслідки певного виду депривацій, відчула на собі відхрещення рідних, то це взагалі надзвичайно складна справа. Її виконання потребує особливих знань, володіння специфічними методами та соціальними технологіями, особливої організації спеціальної праці, яка об'єднує багатьох фахівців різних профілів.

Нами проаналізовано соціальний механізм адаптації до навчання у ЗВО; встановлено, що зусилля з підтримки студентів-сиріт спрямовані переважно на фінансове забезпечення цих студентів, які йдуть до вищої школи не стільки за фаховою освітою чи дипломом, скільки за забезпеченням гідного життя на найближчі роки. Більшість респондентів розглядає вступ до ЗВО як повне вирішення цілого комплексу проблем. Рекомендація приймальних комісій до зарахування на бюджетне навчання до закладів державної форми власності дає право на отримання матеріальної підтримки від держави в передбачених розмірах.

Можна також підкреслити, що лише незначна кількість сиріт має гарні знання, які є необхідними й достатніми для успішного навчання у ЗВО, тому своєчасно виконувати графік навчального процесу вдається далеко не всім. Наявність проблем зі здоров'ям,

процедурними оформленнями пенсій по втраті годувальника (у разі отримання) а державних бюрократичних установах, психологічні труднощі при вступі до нового соціального середовища – все це створює своєрідні бар'єри, подолати які самостійно здатний не кожний студент-сирота. Накопичення вищезазначених проблем призводить до появи академічних заборгованостей, що, як правило, перетворюється на аномію та погіршує загальний рівень соціального включення.

Висновки і пропозиції. У процесі вирішення наукового завдання за допомогою теоретичного аналізу і шляхом застосування спеціально розробленого емпіричного інструментарію досліджено процес соціалізації сиріт, які навчаються у ЗВО. Аргументовано створення механізму соціальної взаємодії агентів соціалізації зі студентами-сиротами, спрямованого на підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці. Елементами такого механізму є форми взаємодії як зі стандартними агентами (соціальними працівниками, центрами соціальних служб), так і соціальними організаціями нового типу: громадськими об'єднаннями, органами студентського самоврядування тощо. Деталізовано необхідні і достатні умови здійснення успішнішої соціалізації студентів-сиріт у межах ЗВО, до перших зараховано одержання якісних знань, до других – залучення студентів-сиріт до організованого молодіжного руху, розвиток навичок спільного проживання в гуртожитку, активної громадської та трудової діяльності (у тому числі під час практик, стажувань).

На основі теоретичного й емпіричного аналізу розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності процесу соціалізації сиріт у ЗВО, а саме: упровадження розробленої моделі соціалізації та комплексного соціального супроводу [7, с. 181–189], створення умов для розвитку системної соціальної роботи у ЗВО, проведення соціального контролю. У разі забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії сиріт із соціальним працівником ЗВО, відповідних підрозділів органів влади та місцевого самоврядування відбудеться своєчасна постановка студентів-сиріт на облік для отримання житла згідно з нормативно-правовою базою, а також забезпечення інтеграції в трудове життя й поступове сприяння їх працевлаштуванню тощо.

Як засоби соціотехнології підвищення ефективності засобів соціалізації сиріт запропоновано, зокрема, програми реінтеграції дітей з інтернатних закладів у сімейні форми виховання, забезпечення практичної допомоги в дотриманні чинного законодавства в суміжних сферах (житло, працевлаштування, освіта, захист від насильства тощо), контроль за виконанням нормативно-правових актів щодо підготовки студентів пільгових категорій у ЗВО, здійснення соціологічного моніторингу практик застосування нормативно-правової бази щодо соціальної та державної підтримки сиріт в Україні.

Проаналізовано соціальний механізм адаптації до навчання у ЗВО; встановлено, що зусилля з підтримки студентів-сиріт спрямовані переважно на фінансове забезпечення цих студентів, які йдуть до вищої

школи не стільки за фаховою освітою чи дипломом, скільки за забезпеченням гідного життя на найближчі роки. Більшість респондентів розглядає вступ до ВНЗ як повне вирішення цілого комплексу проблем. Рекомендація приймальних комісій до зарахування на бюджетне навчання до закладів державної форми власності дає право на отримання матеріальної підтримки від держави в передбачених розмірах.

Лише незначна кількість сиріт має гарні знання, які є необхідними й достатніми для успішного навчання у ЗВО, тому своєчасно виконувати графік навчального процесу вдається далеко не всім. Наявність проблем зі здоров'ям, процедурними оформленнями пенсій по втраті годувальника (у разі отримання) у державних бюрократичних установах, психологічні труднощі при вступі до нового соціального середовища – все це створює своєрідні бар'єри, подолати які самостійно здатен не кожен студент-сирота. Накопичення вищезазначених проблем призводить до появи академічних заборгованостей, що, як правило, перетворюється на аномію та погіршує загальний рівень соціального включення.

Список використаної літератури

1. Kuzmin V., Kuzmina M., Ivanchenko A. Psychosocial life trajectories of orphaned individuals (resurvey). *Science and Education*. 2017. No. 10. P. 95–100. DOI : <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-10-12>. (Web of Science).

2. Кузьмін В.В. Соціологічна характеристика студентів-сиріт, як окремої соціальної групи у ВНЗ. *Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах* / [гол. ред. С.А. Квітка] ; ДНУ ім. Олеся Гончара. Дніпро : Грані, 2012. Вип. 2 (82). С. 113–118.

3. Кузьмін В.В. Социокультурные барьеры социализации детей-сирот в высших учебных заведениях Украины. *Социокультурные барьеры модернизации высшей школы Украины* : коллективная монография / под ред. В.С. Бакирова. Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2015. С. 253–279.

4. Кузьмін В.В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України: соціотехнологічний аспект : автореф. дис ... канд. соц. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2013. 20 с.

5. Лавриненко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы. Київ : Віра ІНСАЙТ, 2000. 444 с.

6. Варывдин В.А., Клемантович И.П. Управление системой социальной защиты детства : учеб. пособ. Москва : Педагогическое общество России, 2004. 192 с.

7. Кузьмін В.В. Моделювання соціалізації студентів-сиріт у ВНЗ. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики* : збірник наук. праць / [редкол. : Д.М. Ядранський (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2011. Вип. 51. С. 181–189.

Kuzmin V. V., Zakrevskaya A. V., Makhniboroda D. O. Social mechanism of adaptation of orphan students to study in higher education institutions

The creation of a mechanism of social interaction of socialization agents with orphan students, aimed at increasing their competitiveness in the labor market; Elements of such a mechanism are forms of interaction with both standard agents (social workers, social service centers) and social organizations of a new type:

public associations, student government, etc. Necessary and sufficient conditions for more successful socialization of orphan students within the Free Economic Zone are detailed; the former include obtaining quality knowledge, the latter – the involvement of orphan students in the organized youth movement, the development of skills of living together in a dormitory, active social and labor activities (including during internships, internships).

As a means of socio-technology to increase the effectiveness of means of socialization of orphans, in particular, programs for the reintegration of children from boarding schools into family forms of education; providing practical assistance in compliance with current legislation in related areas (housing, employment, education, protection from violence, etc.).

The social mechanism of adaptation to study in institution of higher education is analyzed; It has been established that efforts to support orphan students are aimed primarily at financial support for those students who go to higher education not so much for a professional education or diploma, but for ensuring a decent life for the coming years. Most respondents consider university admission as a complete solution to a whole range of problems. The recommendation of the admission commissions for enrollment in budget training in state-owned institutions gives the right to receive material support from the state in the prescribed amounts.

Key words: social mechanism, orphan student adaptation, education, institution of higher education.

Наукове видання

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник наукових праць

ВИПУСК 87

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15340-3912Р від 22 червня 2009 р.*

Редактор: А. О. Бессараб
Технічний редактор: Ю. В. Бабич
Дизайнер обкладинки: Я. В. Зоська

Підписано до друку 06.11.2020 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 8,49. Наклад 300. Замовлення № 1220/343.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська 84, оф. 414
Телефон +38 (048) 709 38 69,
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.